

Minnen – och elakheter!

Lars Gyllensten. **Minnen, bara minnen.** 314 sidor. Stockholm: Albert Bonniers förlag, 2000. ISBN 91-0-057140-7.

Recensent: Lars Erik Böttiger, professor, Saltsjö-Boo.

II I medicinska kretsar har Lars Gyllensten länge framhållit hur viktigt det är att skriva ner sina minnen. Minnet är kort. Vad som hände vid mitten av 1900-talet är av de flesta som var med redan bortglömt och alldeles okänt för de unga idag. Nu har Gyllensten följt sitt eget råd och berättar i en omfattande volym om sitt liv.

Alltför perifert från barndomen

Han skriver att varje familj har sitt eget språk, sin egen jargong, som kanske ger en bättre bild av stämningen inom familjen än mycket annat. Det må så vara, hans skildringar av familjen är trevliga och berättigade i en minnesbok, men de leder många gånger för långt perifert när mammans vänner och jungfrunas syskon också kommer in i bilden.

På bokens omslag förekommer Lars Gyllensten som barn i officersmössa, och på sidan 186 finns han som vuxen utklädd till soldat, då som statist i Ingmar Bergmans uppsättning av Hamlet i Italien. Kanske skall bilderna utgöra en skämtsamt motvikt till det oproportionerligt stora utrymme han ägnar åt att klaga över sin militärtjänstgöring under kriget.

Tankar angående studietiden

Gyllensten tog studenten i Norra real och berättar om sina lärare. Från studietiden vid Karolinska institutet manar han fram bilden av många, en del numera betraktade som klassiska och en del redan glömda, lärare och forskare, t ex Einar Hammarsten, Erik Jorpes, Gösta Häggqvist, Ulf von Euler och Göran Liljestrand. Jag kan bara instämma i hans klagomål över allt arbete vi under de första studieåren fick lägga ned på att

lära oss sådant som skulle visa sig vara helt onödigt ballast, kunskaper som vi aldrig skulle komma att ha någon som helst nytta av. Som exempel anför Gyllensten osteologin. Vi skulle kunna varje litet utskott och kant på kroppens alla ben och förhördades efter kursen av professorn själv försedd med tio små benbitar på en plåttallrik! Lika onyttiga för den framtida läkarverksamheten var de många timmarna på kemiska laboratoriet med organisk analys av egendomliga blandningar som amanuenser och vaktmästare kokat ihop.

Intressant är att Gyllensten tar upp de antisemitiska och pronazistiska idéer som på 1930- och 40-talen ansågs utbredda inom läkarkåren. Det är viktigt att berätta om vad som hänt, att mana fram minnen!

Skildringen av den kliniska studietiden lysas upp av skildringen av Hilding Berglund, den bångstyrige invärtesmedicinaren som aldrig fick någon svensk professorstitel men som på sin klinik på S:t Eriks sjukhus utbildade flertalet av dem som i nästa generation skulle leda invärtesmedicinens utveckling i Sverige, Härje Bucht, Bengt Ihre, Lars Werkö och många andra.

Intressant om arbetet i Akademien

Gyllensten lämnade Karolinska institutet 1973 – efter många forskar- och lärarår inom histologin – för att ägna sig åt sitt författarskap på heltid. Han berättar om »Författaren« och »Debuten« med diktsamlingen »Camera Obscura« 1946, som tillkommit på skoj, och om den riktiga debuten några år senare med »Moderna myter«. Han blev styrelseledamot i Sveriges Radios och Dramatens styrelser. År 1966 kom han in i Svenska Akademien, där han elva år senare blev ständigt sekreterare. Han ger intressanta skildringar av arbetet i Akademien, inte minst av Nobelarbetet och kommer in på striderna som småningom utspelas där. Han vädrar besvikelsen över och sin starka kritik mot sin efterträdare som sekreterare, Sture Allén, som han själv föreslagit till inval. Han redogör för sin avgång ur Nobelkommittén och hur han efter Rushdie-affären helt lämnar arbetet.

Han berättar om det väldiga rabalder som utbröt på tidningarnas kultursidor efter hans kritik av vad han ansåg vara mobbning av Harry Martinsson och Eyvind Johnson sedan de 1974 fått Nobelpriset i litteratur, en mobbning som Gyllensten menar direkt ledde till Martinssons depression och självmord.

Den filosofiska analysen saknas

Lars Gyllensten har nu givit ut omkring 35 böcker, alla på sitt sätt sammanhängande och präglade av hans djupa kun-

skaper i filosofi och litteratur. I »Minnen, bara minnen« finns ingenting av den filosofiska analysen, även om den glimtar fram i ett kort förord och i ett Epitafium. Han berättar rakt på sak vad han varit med om och hur han sett på de problem han mött, tidigt i ett antal etiska problemdebatter inom medicinen men framför allt under arbetet i Akademien. Under berättelsens gång delar han ut både tjuvnyp och rallarsvingar och avslutar dessa med att i personförteckningen, i mitt tycke helt omotiverat, föra in ett antal elaka karaktäristiker av typen »intrigör«, »prestigelysten myglare«, »grym smutskastare« och »Janteandans överstepräst« – jag avstår från att berätta vilka som hedrats med dessa epitet.

Alltför omfattande text

Omfånget och proportionerna, balansen, tycks här vara ett problem för Gyllensten, som annars i sitt författarskap med mästertlig hand genomgående hållit sig till det lilla formatet. Trots detta och trots elakheterna är det inga tvivel om att det finns mycket av intresse att läsa i Gyllenstens »Minnen, bara minnen« – om medicinstudier och författarskap, om arbete i statliga styrelser och om debatter och motsättningar inom Svenska Akademien och i Nobelsammanhang.

Kärlek, kvinnor och konst – en trilogi

Staffan Seeberg. **Ariadnes spår.** 415 sidor. Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 2000. ISBN 91-0-057320-5.

Recensent: Lars Erik Böttiger, professor, Saltsjö-Boo.

II Staffan Seeberg skriver att han med sin nya bok »Ariadnes spår«, avslutar en trilogi, i vilken de tidigare böckerna

Stellas frihet (1985) och Lauras ansikte (1997) ingår. Alla romanerna handlar om män, »män vilkas liv på ett eller annat sätt kretsar kring frånvarande kvinnor«. Frågan är om vi med den Ariadne-tråd vi nu får kan leta oss ut ur den kärlekens och konstens labyrint som han tecknat i de tre böckerna. Efter att ha läst Ariadnes spår är jag inte så säker.

Sökandet centralt tema i trilogin

Liksom i de tidigare böckerna utspelas berättelsen i »Ariadnes spår« kring sökandet efter en försvunnen person. Bertold Blom, ung, fränksild och arbetslös mäklare, hittar under sin dagdrivartillvaro på ett kafé en kvarlämnad veckotidning och läser i den en novell som han anser måste handla om hans egen tillblivelse. En kvinna och en man finner under en snöstorm skydd och värme i varandras armar – mannen försvinner och kvinnan föder i sinom tid en son, berättaren Bertold Blom, det stämmer helt med vad hans mor har berättat. Han förstår inte hur den okända författarinnan, Ariadne Sandrini, kan veta hur hans avlande har gått till – om hon inte själv träffat den försvunne fadern.

Han vaknar upp ur sin arbetslöshetsletargi och börjar frenetiskt leta efter Ariadne Sandrinis böcker och noveller. Han läser och läser och får det ena spåret efter det andra. Till slut har Blom kommit så långt att han tror sig veta var han kan hitta den man som han tror kan vara hans far. Han ger sig ut på en resa i Europa, hittar »fadern«, men denne har just avlidit – och Blom får inget svar på sin fråga. Han träffar en alldaglig svensk kvinna i 40- till 50-årsåldern, som uppger sig vara Ariadne Sandrinis sekreterare, men flyr från henne. Småningom får han reda på att det kanske varit Ariadne själv som han träffat. Han får inga bestämda besked, varken om faderskap eller författarskap – man kan ju inte veta allt – och behöver det inte heller.

Vilseledande spår

Ariadnes spår är som de tidigare böckerna i trilogin fyllda av spår, spår som för i alla riktningar, spår som ibland gör det svårt att hitta fram till klarhet. Här är det långa utdrag ur Ariadne Sandrinis enkla berättelser som lätt leder både läsaren och bokens huvudperson Bertold Blom vilse.

När han till slut får klart för sig att han – kanske? – har träffat både Arvid, den tänkta fadern, och Ariadne, författarinnan, då först hopar sig frågorna: »Bägge två, och ändå ingen ... Vad är det som pågår? Är det någon som driver med mig? Är inte livet en enda stor fars. Vad vet man egentligen? Vet man strängt taget någonting?« Svaret har Seeberg själv

givit i sin efterskrift, vi måste acceptera att vi inte vet.

Skapandet ett andra tema

I Staffan Seebergs trilogi kontrasteras man mot kvinna, här finns sexualiteten som brännpunkt, här skildras skapandet i alla sina former, den kroppsliga kärlekens avlande, den konstnärliga ådrans skapande.

En ovanlig Lucia

PC Jersild. **Ljusets drottning**. 253 sidor. Stockholm: Bonniers, 2000. ISBN 91-0-057332-9.

Recensent: Lars Erik Böttiger, professor Saltsjö-Boo.

II Den knappt 25-åriga Alex kommer hem från en jordenruntresa, till vilken han fått pengar av sin adoptivmor Marie. På flygplatsen möts han av en gråtande faster som talar om att Marie flera månader tidigare plötsligt avlidit – i ett hjärnaneurysm får vi senare veta – och allt Alex får se av den moder som han lämnat skön och vital är en urna som under en fänig ceremoni sätts ned i ett hål i marken, klätt i grön plastmatta.

Söker sitt ursprung

När Alex hämtat sig från resan och sorgen och under en tid liksom Voltaire skött den trädgård som modern lämnat i gott skick, ger han sig ut på en ny upp-täcksfärd, denna gång för att försöka »hitta« sin mor och kanske också sig själv.

Hela hans liv har en pessimistisk underton, han ifrågasatte nu på allvar »om det var meningsfullt att leva«. Han har alltid trott sig vara adopterad – ett av de första fynden han gör är att han i själva verket är Maries biologiske son. Han fick tidigt höra att han var mycket begåvad, ja, Marie hade själv sagt att han »hade inte bara goda, de allra bästa« anlag. Men om han är Maries son, vem är då hans fader?

Blandar verklighet och fantasi

Alex väg till kunskap börjar i det lilla hus i Smedslätten där han vuxit upp och som nu tjänar som centrum för hans spaningar, ofta bedrivna genom energiska cykelturer.

Hans färder leder honom steg för steg till ett stort antal personer, alla olika men alla representerande svenskarna och Sverige under 1900-talets senaste årtio-

den. Deras öden flätas in i varandra, den ene efter den andre ger en vink om hur han kan komma vidare i sin labyrint. Vi får skildringar av ett kommunistiskt kollektiv i Göteborg där mansgrisarna härskade: »Vi (kvinnor) var till för att användas, i sängen, eller till att städa, sy standar, sy i knappar eller laga mat eller gå och handla.«

Här skyntar den berömda sjukhusspionen på Sahlgrenska, Jersild blandar in verkligheten i sin fantastiska berättelse, han fortsätter med anti-psykiatri i form av R D Laing och feministiska rörelser för kvinnans rätt att själv bestämma vem hon vill ha eller om hon inte vill ha barn alls.

Nu uppträder en känd societetsgynolog, som ursprungligen varit en anlitad abortör, men gått över till att hjälpa barnlösa kvinnor att bli gravida. Man får klart för sig att Marie arbetat på »Förmedlingen«, en organisation som tillhandahåller vackra hålldamer, från början till homosexuella män, även i hög statstjänst, som behöver göra sken av att vara helt »normala«, dvs kunna röra sig med kvinnor.

Men hennes verksamhet utvecklas vidare. Genom dagböcker kan Alex förstå att Marie under det år han varit borta tjänat stora pengar genom att på ett organiserat sätt förföra besökande manliga storheter och snabbt och direkt i klinikkens väntande tjänstbil köras till societetsgynologens mottagning, där mitt i natten en grupp kvinnor väntar på att bli inseminerade med det som Marie burit med sig i sitt sköte. Vilka den vackra Marie – hon sägs göra alla karlar som förhäxade, hon verkar på män som ett flugpapper – slutligen jagar under sin genjakt antyds av bokens titel »Ljusets Drottning«.

Läsvärd och roande skröna

Evolutionsbiologin, som Jersild skrivit om i sin Darwins ofullbordade (1997), lär att individens strävan i livet är att fortplanta sina gener. Här berättar han om hur kvinnan, den kvinna som själv har rätten att bestämma vem hon vill utse till sina barns biologiske fader, är angelägen om att välja bästa tänkbara gener, kanske till och med en blandning av sådana.

Jersild har skrivit ännu en fantastisk berättelse, där han i många stycken rör sig närmare verkligheten än i några av de tidigare böckerna – men han slutar denna gång i burlesk fars. Kritiken har inte varit helt nådig. Jag tycker dock att man överdrivit det »kallhamrat rationella« i hans skrivande – kanske en produkt av hans medicinarutbildning? – när han producerat denna läsvärda och roande skröna.